

12/9/84

Γάι ντελ θιβαλι

Λογοτεχνία και πολιτικές σκοπιμότητες Ο Πάστερννακ, ο έαυτός του και τὸ πρόβλημα «Ζιβάγκο»

Ο Ηλία Ερενμπουργκ διερευνά την προσωπικότητα του ποιητή

Θόδωρος Σιδου
«Ο Έλληνας Θεσραύς»
Γνωστός ο συγγραφέας του θιβαλιού, αφηγείται την φορά αυτή μυθιστορηματικά την ζωή, τις προσπάθειες, τις απογοητεύσεις και τις επιτυχίες του Ερρίκου και της Σοφίας Σλήμαν, του ζεύγους των διάσημων αρχαιολόγων που αποκάλυψαν τους θεσραύς της Τροίας και των Μυκηνών. Ο Σιδου αφηγείται συναρπαστικά και με πολλή ευαισθησία την ιστορία των Σλήμαν, που για τους Έλληνες έχει θέβαια, ιδιαίτερη σημασία, καθώς θένεται με τον τόπο μας και τους προγόνους μας. Το θιβάλιο πλουτίζεται με μία αρκετά καταπονητική βιβλιογραφία. Η μετάφραση είναι του Γιούρι Κουβαλένκο (Εκδόσεις Α. Τερζόπουλου).

Ιβάν Κρίλωφ «Μύθος» Πούσαν «Πολιτικά» και άλλα
Δύο μεγάλοι Ρώσοι δημιουργοί του προηγούμενου αιώνα είναι ο Κρίλωφ (1768-1844) και ο Πούσκιν (1779-1837), που έζησαν σχεδόν τό ίσια χρόνια. Φυσικά ο δεύτερος είναι πασιγνωστός, αλλά και ο πρώτος ο Κρίλωφ, εκτιμάται πολύ για τους «Μύθους», του που μπόρει να μη φτάνουν, θέβαια, τις αντίστοιχες δημιουργίες του Αίσόπου ή του Λαφόντε, είναι όμως πολύ αξιόλογοι. Στο θιβάλιο που μεταφράσει ο Λουκάς Κουσανάκης δίδεται μία άφρα επίλογη από τὸ έργο των δύο Ρώσων δημιουργών (Εκδόσεις «Γνώση»).

Διον. Τράβα «Γ. Α. Εντόπουλος»
Έχουν περάσει πάνω από τριάντα χρόνια από τότε που πέθανε ο Εντόπουλος (1951) και τα ενδιαφέρον για τὸ μυθολογικό και πλούσιο έργο του ποικιλομορφά. Παράλληλα παίζονται τα θεατρικά του έργα και αναδημοσιεύονται τα πεζά του. Στην προσωπικότητα και στο έργο του Εντόπουλου είναι άριστερη τὸ θιβάλιο τὸ κ. Τράβα που δίνει με αρκετές λεπτομέρειες τὸ ξεκίνημα τὸ κλασικό πιά συγγραφέα, τὸ πιάς δημιουργήσε τὸ έργο του, τὸ χρόνια του στις «Διδάσκαλ των παιδών», καθώς και τις περιπέτειες του στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του. Τὸ θιβάλιο πλουτίζεται ἀπὸ κατάλογον των έργων του Εντόπουλου, ἕνα ἄρθρο για τὴ μεταφράσεις έργων του σὲ ξένες γλώσσες, μερικά κείμενά του καθώς και ἕνα πλήθος χαρακτηριστικῶν φωτογραφιών (Εκδόσεις Ι.Γ. Βασιλείου).

Βάλτερ Πούγγερ «Αποστολή τὸ νεο-ελληνικό θεάτρο»
Τὸ θιβάλιο περιλαμβάνει ἕξι πολύ ενδιαφέροντα μελέτηματα γύρω ἀπὸ τὸ θεάτρο μας. Ο Αυστριακὸς θεατρολόγος κ. Πούγγερ, που είναι καθηγητὸς ἀπὸ πανεπιστήμιον Κρήτης, πιάς μιλάει με γνώση και γλαφυρότητα για θέματα ὅπως ο Πήλας και

Έχουν περάσει κάπου 25 χρόνια από τότε που ὁ κόσμος -και ιδιαίτερα ἡ Σοβιετικὴ Ενωση- συνταφάρθηκε ἀπὸ τὴν ὑπόθεση Πάστερννακ, ἀπὸ τὴν ἔκδοση στὴ δὴση του μυθιστορηματος «Δόκτωρ Ζιβάγκο», τὸν γεγονότων που ἀκολούθησαν, τὸ Νόμπελ, κυρίως τὸ γεγονότος ὅτι ἕνας Σοβιετικὸς ποιητῆς, ἔξαιρέτος, που δὲν τὸν ἤξεραν ὅμως στὴ δὴση, γινόνταν ἔξαιρέτος ἀπὸ τὸν ἕνα θιβάλιο, ἕνα μυθιστορημα πὸν ἐνόηλσε τὸς Σοβιετικὸς, και καταλάβαινε κανεὶς γιατί.

Ο Μπόρις Λεοντινόβιτς Πάστερννακ, ὅπως ἦταν ἀδελφό τὸ ὄνομα του, ἦταν μὴ ἀπὸ τῆς πιά δέκαλογος μορφῆς τῆς ρωσικῆς ποιητικῆς, φίλος του Μαγιακόφσκου, ἕνας ἄνθρωπος που κέρδισε τὴν καρδιά του Στάλιν γιατί, ὅπως λέγαμε, εἶχε μεταφράσει θαυμάσια τὸν Ζαΐκφρ στὰ γεωργιανὰ, στὴ γλώσσα τῆς ἰδιαίτερης πορτίδος του φοβεροῦ ἠγέτη, κί ὄχι μόνο Ζαΐκφρ.

Ὀλη εἰκὴνη ἡ «ὑπόθεση Πάστερννακ» πέρασε σὲ θιβαλιά πάνω ἀπὸ τὸν κόσμο και κατόπιν σβήστηκε. Ο ποιητῆς πέθανε και ὄλο ἔχρησθησαν. Σήμερα, ὄν δὲν ὑπῆρχε ἡ ταβία «Δόκτωρ Ζιβάγκο» που γύρισαν ἔξαιρέτος οἱ Αμερικανοί, ὄλο θὸ εἶχαν πέσει στὴ λήθη. Κί ὄμως, ὁ Πάστερννακ εἶναι σημαντικὸς ποιητῆς κί ἀποδείχθηκε πιάς δὲν ἦταν και κακὸς μυθιστοριογράφος. Ο δόρυθος και ἡ πολιτικὴ σκοπιμότητα κάλυψαν τῆς πραγματικῆς ὄρετῆς του.

Ένας παραξένος ἄνθρωπος
Απὸ τὰ πρώτα κίβλα ἄλγια ὁ Ερενμπουργκ δειχνει πιάς τὸ ἕκανε ἐντύπωση ὁ Πάστερννακ, ὄταν τὸν πρωτογνώρισε. Νά ἕνα χαρακτηριστικὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ θιβάλιο του:

- Τὸν γνώρισα τὸ καλοκαίρι του 1917 λίγο μετὰ τὴν ἐπιστροφή μου στὴ Μόσχα ὅμοια που με πῆγε σπῆι του. Στὸ σημεματόριό μου διαβάζω αὐτὰ τὰ ἄλγια λῆγια: «Πάστερννακ. Ποιήματα. Παρέενας». Πάρβια ἕνα ἄλλο σημειματόριο, 5 ἰουλιου του 1941. Μετὰ ἀπὸ τὸ -Οἱ Γερμανοὶ λένε πιάς πέρασαν τὸν Μπρεβῆνα» ἔχω γράψει: Πάστερννακ. Παραφροσῆνη. 1917-1941... Στὴ διάρκεια τὸν 24 ἐκείνων ἐτῶν θλεπόμενα με τὸν Πάστερννακ, ὄλατε ὄρασι και πού, ὄλατε σχεδόν κάθε μέρα. θὰ εἶνε κανεὶς πιάς τὸ διάστημα αὐτό είναι ἀρκετὸ πιά νὰ γνωρίζεις ὄλομη και ἕνα πολυσημένο ἄνθρωπο: ὄρες - ὄρες ὄμως ὁ Μπόρις Λεοντινόβιτς που φαίνονταν τὸ ἴδιο αἰνιματικὸς, ὄσο και στὴν πρώτη μου

βιτς ὄταν ἦταν εἰκοσιεφτὸ χρονών, τὸ καλοκαίρι τῆς χρονίας ἐκείνης, που ὄπως λέει ὁ Πάστερννακ, «ὄλο τους ζούσαν με ψυμὶ, χωρὶς προσφά και μες στῆς μόρες εἶχαν ξεχρησθῆ και οὔτε θρασκόνταν κανεὶς ἀποσταθετὶ ὅτι τὸ θάυμα τῆς ζωῆς οὔτε μιά ὄρα δὲν κρατάει». Εγὼ ἴμρουα χαμένους και σκουθρούς, ὁ Πάστερννακ χαροῦμενος και ἐνθουσιαστικὸς Κείνη ἡ χρονία εἶναι για κείνον ἰδιαίτερα ἀξιοσημειωτικὴ. «Αἔξαιρέτος ἡ χρονία θὰ μείνει ἐκείνη ὄλομη, γιατί τὰ γαῖουρόκια θὰ ποικύσαν ὄπ' τὴ σκόνη, γιατί ἡ χρονία με μαζέλιε και μ' ὄδηγοῦσε σάν τυρῶ, τὸ σὲ ἰκετῆμα πῆφτοντας μπροστὸ σου γονατιστός». Τὴ χρονία ἐκείνη ὁ Πάστερννακ γνώρισε ἕνα μεγάλο σίσθημα, γινόνταν τὸ θιβάλιο του «Ἡ ἀδελφὴ μου ἡ ζωῆ».

Και παρακάτω γράφει πιάς ὁ Ερενμπουργκ για τὸν ποιητῆ των χρόνων ἐκείνων:

- Γίὸ εἶναι τυχαίὸ που πτελοφόρησε τὸ θιβάλιο του «Ἡ ἀδελφὴ μου ἡ ζωῆ»: ἀντίθετα ἀπὸ τὸς προσηθότερους συμβολιστικὸς ποιητῆς με κί ἀπὴ τὴν πλειοψηφία των συνομηλικῶν του, ζούσε μονιασμένα με τὴ ζωῆ. Ο ρεαλισμός των ποιημάτων του δὲν πῆγαζε ἀπὸ ἕνα λογοτεχνικό πρόγραμμα (ἡ Πάστερννακ εἶλεγε κάθε τόσο πιάς τὸ εἶναι ἀκατανόητος ὁ διόφορος τῶσε και οὐχόλες), τὸν ρεαλισμὸ του τὸν ὑπαγόρευε ἡ ποιητικὴ του φύση. Τὸ 1922 ὁ Πάστερννακ ἔγραψε: «Ο ζωντανός, ὁ πραγματικὸς κόσμος, εἶναι ἡ μοναδικὴ ἐπίσημη που μπόρεσε νὰ πετύχει και ἐξακολουθετὶ ὄδιασπα νὰ πετυχαίνει ἡ φαντασία. Νότος που συνεχίζεται ὄνα πῆνα σιγημὶ με τὴν ἴσια ἐπιτυχία. Δὲν πρόκειται νὰ ἀπογοητεύσει τὸ ἄλλο πριε. Γί αὐτὸ χρημαίει πολύ περισσότερο σάν παραδειγμα, παρὸ σάν φύση ἡ μοντέλο».

Καλιτύχος ἄνθρωπος
Γιά τὸν χαρακτήρα, τὸ ὄφος, τὸ πρόσωπο του Πάστερννακ ὄρχονται μερικῆς ὄξιλογος μαρτυρίες. Μὰς τῆς δίνει πιάς ὁ Ερενμπουργκ:

Γιά τὸ σοβιετικὸ κράτος και τὴ στάση του Πάστερννακ ἐκείνα τὰ χρόνια ὁ Ερενμπουργκ γράφει χαρακτηριστικὸ:

- Ὀ! αὐτὸ μπόρει νὰ ἐκπλήξουν τὸν ἀναγνώστη του ἔξαιρέτικου, που ἔμαθε τὴν ὄπαρη του Πάστερννακ μόλις τὸ 1958. Βλέπουμε με τὴ φαντασία του ἕναν κακό-

οἰας... ἔγραψε ἐνθουσιάζει στίχους γι' αὐτὸ τὸ ἴδιο κράτος που «παράβλεπε τῆς πόρτες των αἰώνων» και τὰ 1944.

Ο Πάστερννακ κί ὁ ἕαυτός του
Γιά νὰ καταλάβει κανεὶς τὸν χαρα-

Ο Μπόρις Πάστερννακ, ὄρθος σὴ μέση, με δισωμῆτες, φίλους του: Δίπλα του ὁ σκηνοθέτης Αἰζενστάιν και καθισμένοι ὁ Μαγιακόφσκου και ἡ φίλη του Λίβ Μπρίκ.

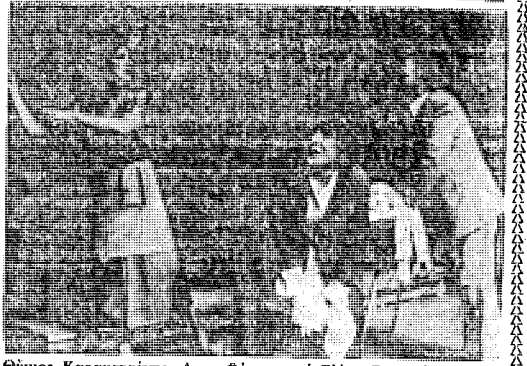
με προσέχει: δὲν μπόρει ν' ἀποσπαστεὶ ἀπὸ τῆς σκέψης του, ἀπὸ τὸ σίσθημά του, ἀπὸ τὸς συνειρμούς του. Οἱ αὐθιγῆσεις μαζί του, ὄλομη κί οἱ πῆ ἐγκάρδιες, θυμίζουσαν ὄλα μονολόγους.

Τὸν γοητεύουσε, ἰδιαίτερα στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του τὸ ἀλνιγάτα των ἔξαιρέτων πεπομένων. Σὲ μιά ὄπη τῆς αὐτοβιογραφίας του ἐπηλέρισε νὰ καταλάβει, τὴ σίσθημα δοκίμασαν τῆς τελευταίας του στιγμῆς ὁ Μαγιακόφσκου, ὁ ὄνατῆρας. ὄταν δίδεθα αὐτῆς τῆς εἰκασίας, ἔνιωθα κάπως ὄλοα: ὁ Μπόρις Λεοντινόβιτς εἶχε πιάς μεγάλη καρδιά, δὲν εἶχε ὄμοκ τὸ κλειδί που ὄλονη τῆς καρδίας των ἄλλων. Δὲν ἀναλασθῆνα νὰ μαντέψω τὴ σίσθημα δοκίμασε αὐτὸς ὁ ἴδιος στὰ τελευταία χρόνια τῆς ζωῆς του, δὲν τὸν ἔλεπε, μὰ κί ὄν τὸν ἔλεπε, ἴσως πιάς νὰ μῆν τὸ ἔρα: ἡ ἔξαι ψυχῆ εἶναι ὄκοτες.

Υπόθεση Ζιβάγκο
Και ἔρχεται κανεὶς στὸ πιά θορυβώδες στοιχείο τῆς ζωῆς του Πάστερννακ, τῆς συγγραφῆς και τῆς κυκλοφορίας του μυθιστορηματος «Δόκτωρ Ζιβάγκο». Ο Ερενμπουργκ δὲν γράφει πολλά ὄτι τὸ φαινόμενο τὸν στεναχωρεῖ και τὸν φέρνει ἀε δύσκολη θέση. Νά τὴ γράφει:

- Γίὸ πιά ὄλογο, γυρίζοντας νὰ κοιτῆσε τὸ παρελθόν του ὁ Πάστερννακ προσπαθῆσε νὰ σβῆσει τὸσα και τὸσα: Μήπως τὸχα ἐπιείη δὲν ἦταν ἰκανοποιημένος με τὸν ἑαυτό του, δὲν ἔξρω. Γιά μένα, τὸ τελευταία του ποιήματα εἶναι στανὸ δεμένα με τὴν «Ἀδελφὴ μου ἡ ζωῆ», αὐτὸς ὄμως, ὄπ' ὄτι φαίνεται, αἰσθάνονταν πιάς ὄπορησε ἡ ψυχή μου. Μου λέγαμε πιάς κοῦναγε τὸ χέρι του σὸ νὰ ἔλεγε «ἄψηστε τὰ τῶρα αὐτὰ», ὄταν τὸ μούσουσε γιὸ τὰ παλιὸ του θιβάλιο, βεθαίωμε πιάς ὄλο ὄσα εἶχε γράψει μέχρι τότε ἦταν σπουδῆς, προετοιμασίας γιὰ τὸ μόνο θιβάλιο που ἔσπεκε κατὰ τὴ γνώμη μου, γιὰ τὸ μυθιστορημα «Δόκτωρ Ζιβάγκο». ἔχοντας διαβῆσει τὸ χειρόγραφο τὸ «Δόκτωρ Ζιβάγκο» κηρέθικα. Κάποτε ὁ Πάστερννακ εἶλε γράφει: «Ἡ ἀνακῆνητῆ νὰ ὄρεις και νὰ πῆσι τὴ θλιβῆια εἶναι ἕνα ἐλλάττωμα που δὲν μπόρει νὰ κρύψεται, ὄση ἰκονόητη κί ἂν ἔχει νὰ λέγῆψεται». Στὴ μισοβιογραφία του ἕνα κί πῆσι τὸ «καλλιτεχνικό μείδος. Εἶναι πτελισμένος πιάς ὁ Μπόρις Λεοντινόβιτς τὸ ἔγραψε με, εἰλικρίνεια, ὄπορησε τὸ θιβάλιο καταπληκτικῆς εἰκασίας - γιὰ τὴ φύση, γιὰ τὸν ἔρωτα. ὄσάτω, ὄπαρῶνος και ἰσχυροῦς σελῆδες ὄπου ὁ συγγραφέας μιλάει για πράγματα που οὔτε εἶνε οὔτε ὄκουσε. Στὸ τέλος τὸ θιβάλιο ὄπαρῶνος σὲ παράρτημα μερικὸ ὄπερῶμα ποιήματα, που ὄπαρῶνος ὄλο ἔχω τὴ ψυχικὴ ὄστοχία του πεζοῦ λόγου».

Κί ὁ Ερενμπουργκ κλεινει τὸ κεφάλαιο για τὸν Πάστερννακ με τὰ παραμῆτα ἄλγια:

Θύμιος Καρακατσάνης, Άννα Φόνσου και Ελένη Ζαφειρίου σὲ μιά σιγητὴ ἀπὸ τὴν κομωδία «Βασικά με λέν Θανάση».

Θεατρικὲς παρουσιάσεις

Γιώργος Αρμένη, «Βασικά με λέν Θανάση», ἀπὸ τὴν «Ἑλληνικὴ Λαϊκὴ Σκηνὴ» τὸ Θύμιου Καρακατσάνη

Τὸ ἑλληνικό θεατρικό έργο τῆς τελευταίας εἰκοσαετίας ἀναητῶται ἕνα δικά τὸ πρόσωπο, μέσα ἀπὸ τραυματικῆς ἐμπειρίας τὸ παρελθόντος, εἶτε ἀκολουθώντας τὴ γραφῆ τὸν περισσότερο στοχαστικό τρόπον (με σαφείς ἐπιρροές ἀπὸ τὸ ἔξαι θεατρικὸ ρεῦμα, ὄπως στὴν περίπτωση του Μάτεσι ἡ τῆς Αναγνώστη), εἶτε προτιμῶντας μιά πιά προσητῆ, «λαϊκῆ», θὰ τὴν ἔλεγε κανεὶς, γραμμῆ σάν τὸ Σκούρητῆ και τῶρα τὸ Γιώργο Αρμένη.

Μὲ τὸ «Βασικά με λέν Θανάση», που μῆς παρουσιάζει ὁ Θύμιος Καρακατσάνης και ὁ σιανογράφος του, ὁ Γιώργος Αρμένη, που ξεκινῶται ὄπως και ὁ σιανογράφος τὸ «Θεατρὸ Τέχνης», δίνει τὴ μικρὴ ὄδοῦσῆ του σὺγχρονου Ἑλλῆνα, τὸν ἄγωνα ἐπιθίωσης στὰ μεταπολεμικά χρόνια ἕνος «Θανάση», που οὐσιαστικά εἶναι ὁ καθεμῆς μας, ἐπιχειρῶντας μιά γραφῆ με ἔντονα λαϊκὰ στοιχεία, ἀλλά και μιά δομῆ ὄχι παραδοσιακῆ. Ο Αρμένη δειχνει νὰ μῆν μπόρει νὰ χωρέσει τὸ ὄλοκό του (θῶματα και ἔξαιτερικούς ἐρεθισμούς) στὴ φόρμα ἕνος κλασικού, τυπικού, ἑλληνικού έργου και προτιμῶται δημιουργῆσει, ὄπως λέει ὁ ταλαίπωρος ἠρῶας του, ἕνας δοκιμαστικὸς στὴν οὐσία τύπος, ἕνα σύνολο ἀπὸ πρόσωπα που θῆλει στὸ θρηματισμένο καθῆρητῆ του κόσμου του. Γιατῆ, πραγματικά, αὐτὸ που θῆλεισθε ἀπὸ τὸ Θανάση, τὸ παιδί, τὸ νεό, τὸν ἔραστη, τὸν ἀνατολίτη σὺχῆνο και κατόπιν θύμα-σὺχῆνο, τὸ λεονταρῆ, τὸ χαμένο ἕνα λαθῆρινθο ἔννοιων και καταστάσεων, εἶναι κάποιες μῆος εἰκόνες τὸου προσώπου του σὲ μικρὰ θραύσματα καθῆρητῆ, ἕνος καθῆρητῆ που και ὁ συγγραφέας και ὁ θεατῆς ὄβριζόνονται νὰ συναρμολογήσουν σωστὰ, σάν παιδικὸ πῆλα και νὰ δώσουν, ἐπὶ τέλους, τὸν ὄλοκληρωμένον εἰκόνα του μέσου Ἑλλῆνα τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς. Κί ἴσως εἶλε νὰ θρῆσκαι τὴ μεγάλη γλῶσσα του έργου, ὄ' αὐτὴ τὴν ἀπεισιμένη προσπαθῆια ὄλων μας νὰ θρούμε τὸ πρόσωπο μας. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πιάς ὁ Αρμένη τὸ παλέει με εἰλικρίνεια και με σεβαστὸ τελικό ἀποτέλεσμα. Ο Θανάσης του κερδίζει τὸν ἄγωνα του ἀπὸ τὴ στιγμή που θέλει νὰ κουεντῆσει με τὸν κόσμο, ν' ἀναητῆσει τὴν ἀπάντησή στὰ «γιατῆ» τὸν σπῆνη κομημερικὸν κοῦνδέντα, ἀλλά και σὲ μιά ἐξομολόγησι παθῆμάτων και ὄποημάτων.

Ἐται ὄπως εἶναι γραμμένο τὸ «Βασικά με λέν Θανάση», ὁ κόσμος γυρίζει γύρω ἀπὸ τὸ κεντρικό πρόσωπο. Ἡ παράσταση που σκηνοθετῆσε ὁ Κώστας Μπῆλας, μοιραία ἀκόλουθησε αὐτὴ τὴ γραμμῆ, προβάλλοντας ὄμως σωστὰ και τὸ παρελθόν τὸ Θανάση, εἶτε ἐπρόκειτο γιὰ κοντινά του πρόσωπα (ἡ γυναίκα, ἡ θῆλα, ὁ φίλος), εἶτε γιὰ ἐπεισοδικὰ, ὄπως ὁ γιατρός, ὁ θεατρικός, ὁ ἔξαιτερος ἀπὸ τὸ χωριό (ὄπου δὲν ἀποφρευόνταν κάποιες ἐπιθεωρησιακές ἐπιρροές). Ἐκείνου που ἦταν ἀληθινὸ ἐπιτεῦμα ἦταν ἡ συγκόλλησι των παράρτημα στοιχείων σ' ἕνα ἔναιο και ἀποδεκτὸ σύνολο, σὲ μιά παράσταση με ὄφος και ἠθος, ὄπου ἦταν φανερὸ ἡ εὐσυνειθῆτη συμμετοχῆ ὄλων. Ἡ παράσταση του «Θανάση» ἐπιθῆλαται στὸ θεατῆ που τὴν παρακολούθησε διασκεδάζοντας και πιά διερευνῶντας ἡ ἀναθῆμῶμενος ἐμπειρίας.

Θὰ πρέπει νὰ πῆ κανεὶς ὄτι ἡ πολυγωνικὴ μορφή του έργου, ἡ χρησιμοποίησι στοιχείων ἀπὸ τὴν κλασικὴ κομωδία, ἀπὸ τὴν ἐπιθεωρησι, τὸ βαριετὸ κλπ., ἀπαιτοῦσε ἕνον ἐρμηνητῆ τὸυ θαουκού ρόλου με μεγάλο ταλέντο και πλούσια πείρα. Ο Θύμιος Καρακατσάνης ἔδειξε ὄτι τὸ διαθέτει και τὰ δύο. Πῆγαλος θεατρικός και ἐμπειρὸς τεχνικός, ὁ Καρακατσάνης κατέκτησε και με τὸ «Θανάση» μιά πρώτη θέση στὴν ἱεραρχία των ταλέντων τὸου τῶρα ὄψωχου πιά θεάτρου μας. Κοντὸ και τὸ ἔξαι Ζαφειρίου ἔδωσε ἄνετα τὸς ὄλοους τῆς θέλις ἡ τῆς περῆσι. Κί ὁ ἕνος Φόνσου ὄλο ὄλοους τῆς θέλις ἡ τῆς περῆσι.

καθηγήτρια του πανεπιστημίου Κρήτης, μάς μιλάει με νύσση και γλαυκωρότητα για θέματα όπως ο Ρήγας και το θέατρο ή για τον Φώτο Πολίτη, τις παραδόσεις της αρχαίας τραγωδίας και τις επιδόσεις του Ράινχαρντ, θέμα ιδιαίτερα συναρπαστικό αυτόν τον καιρό. Ακόμη για τους βορειοελλαδίτες πολύ ενδιαφέρον είναι το μελέτημα για «Τα θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του βορειοελλαδικού χώρου». Στην φιλολογία τον χώρο της θεατρολογίας βιβλιογραφία μας, το βιβλίο του Πάικερ αποτελεί πολύτιμη προσφορά (Εκδόσεις Παοίδης).

πολυώνυμα άνθρωποι - φρες - φρες όμως ο Μπόρις Λεοντινόβιτς τον φαίνεται τον ίδιο αιγιματικό, όσο και στην πρώτη μας συνάντηση. Έτσι εγγυηται και η σημείωση του 1941. Τον άγαπασα, άγαπασα και αγάπη την ποιήθη τον άπ' όλους τους ποιητές που μου έπεχε να συναντήσω. Ο Πάτερνακ είναι ο πιο μελωδός, ο πιο μουσικός, ο πιο έκστατικός κι ο πιο άφρονης.

Ποιά ήταν η σχέση του Πάτερνακ τα πρώτα χρόνια της εναπόστασης; Το σωστικό καθεστώς; Νά τ'ι γράβει ο Ερμυστράου.

- Πρωτογράφος τον Μπόρις Λεοντινόβιτς.

οίεμα». Ενα χρόνο άργότερα ο Σκλάδοκι, έγοντας συναντήσει τον Πάτερνακ στον Βερολίνο, έγραψε: «Καλύπτεις άνθρωπο συνάντησε. Έτσι εγγυηται και η σημείωση του 1941. Τον άγαπασα, άγαπασα και αγάπη την ποιήθη τον άπ' όλους τους ποιητές που μου έπεχε να συναντήσω. Ο Πάτερνακ είναι ο πιο μελωδός, ο πιο μουσικός, ο πιο έκστατικός κι ο πιο άφρονης.

ή δοσμένη κοινωνία δεν ήταν στο μέτρο του, μά έπειθε, ενώ τού όρες να έχει σχέση με άλλους, ενώ χαροπών την παρά τους, ήξερε έναν και μόνο συνουσιολητή τον έαυτο του. Στά τέλη του 1918 τόν είχε ένθουασει το Κραλίνο, δηλαδή τόν σοβιετικό κράτος: «Καλήζει μουσιμαίνου-ζουνο, χυμωστές με στά όμα, εισθάλο-ζου με στό δεκαεννά...» Αργότερα, τόν 1930, μετά από την αυτοκτονία του Μπαγοματωβιού από πολύστιχο ποίημα που άγκαλιεί μεγάλες περιοχές της κοινωνικής και καθημερινής ζωής - «Πάτερνακ προσοσμής του δυναμικού αυτοκτομής ο' ένα δοσμένο ένδοσιατικό καθήκον».

γός του «Δόκτορα Ζιόβνο» ήταν ποιητής, μά όλο ένα άπάσταμα από τό βιβλίο του Ερμυστράου.

- Τη λέξη «Ενακτισμός» την έχου τόσο συχνά χρησιμοποιώ ώστε έχει πά τριπλι και έχει, επί πλέον, έναν τόνο μειωτικό, δέν ήρθακω άπό άλλη. Ο Μπόρις Λεοντινόβιτς δέν ζήσε γύ τον έαυτο του - άκην ήταν ποτέ τό έκαοτής, ζήσε όμως με στόν έαυτο του, μαζί με τον έαυτο του, τρέφοντας από τον έαυτο του. Σαναόσμεται από μνήμη του της παιλικής συναντήσεσ μας, ήταν στό άπό τρένα που τρέχου τό κάθουα στες δίκεσ του ράγες, ήξερα πως ο Πάτερνακ μά όκουει, μά δέ

τω λόγια:

- Την έποχη για την όποια μάδω τάρα, όπον περιλαμβόμωνα χυμώσεσ και άπρωσφόρμασεσ, ο Μπόρις Λεοντινόβιτς ήταν για μένα μά έγγουη της ζωικοτόσεσ της τέχνης και μά γέφυρα από τή ζωή, ήέος, εύλοχός, άφροσ, όποιος με ήμπουσεμένο ήρωα -τέτοιοσ γαράχτης για πάντα της μνήμη μου, πολόνότν τον είπα και γερασμένο, με όπρα μαλλιά. Επί μισόν όίωνα τάρα, όδραται έζωου σμητές με στό έαυτο του, μά μωρουσώου μεσα μου σπύκου του Πάτερνακ. Δέν είναι δυνατόν να τούς τρέχου τό κάθουα στες δίκεσ του ράγες, ήξερα πως ο Πάτερνακ μά όκουει, μά δέ

μά πρώτη θέση στην ιεραρχία των ταλέντων τού τόσο φτωχού πιά θεάτρου μας. Κοινά του ή Ελένη Ζαερλιού έδωσε άνετα τούσ ρόλουσ της θέσεσ ή της πεθεράσ, ενώ ή Άννα Φόνσου ήταν εύστοχη στά ρόλο της άρίσταεσ δευτέρησ άνετα τούσ. Ο ύπόλοιποι ήθαποιοί έρμηόυσαν άπρωόδοα τούσ πολλαπλούσ ρόλουσ τούσ.

Οά πρέπει να ξεχωρίσεσ κανείς την Έντα Πανοπούλου πού στό ρόλο της πρώτησ γυναικαεσ τού Θανάση πέτυχε ένα μικρό θρίαμβό. Εξήμου και καλά δομημένο τό σηκνικό τού Γιώργου Πόστου, με τό φθινόνατο, σχεδόν έρειπωμένο κάθουα τού Θανάση, άδων τών Θανάση των της χώρασ μας, να έπικρατέται όσο έπιόλιθη, άφρη τη σκηνή έλεύθερη για να ξετυλιχέη ή λαοτραγωδία τού μέσου ΕΛΛΗΝΑ. Αζίζει να γαρεί καλά να ξεαναγαρεί κοινείσ αυτό τό έπίτευμα τού Θύμιου Καροκατόση και τών συναργατών του.

ΝΙΚΟΣ ΜΠΑΚΟΛΕΣ

Διάβαζε κάποιον θιβλίο για τό πολιτεύματα στην αρχαία Ελλάδα. Ήταν πρωί γύρω στές έντεκα. Ενας ήλιος παράξενος άκόνιζε τό φερόν τών περισσότερων μαζί με την έθνικη βιβλιοθήκη και τό πανεπιστήμιο, έκει άπέναντί στο μεγάλο τζάμι της μπακονόπορτασ τού γραφείου του, όταν άκουσε άόριστο τό όόρυθο από έμβατήρια και μουσικές.

-Κάτι θέ τρέχει πάλι, είπε κι άφου σηκώθηκε γύρισε τό διακοπήτ ή ραδιοφώνου κλεινόνας τό θιβλίο.

Όσοι να πίσσε τό στοθύμó, κοίτοσε για μία άκόμη φορά τό περισσότερία και θυμήθηκε τό παιδί. Σίγουρα κάτι παιδί μά σπόρουσ ή κομμάτια από ψωμί θά είχαν παρέα τούσ τό περισσότερία για να κόνουν αυτό τό χαρούμενα πέρα όόθε. Απανατό τό δωμάτιο έμεινε μουσική, έμβατήρια, και πατριωτικά τραγουδία:

Μαύρη ενί' ή νύχτα στά θουανά...
Η Ελλάδα ποτέ δέν πεθαίνει...

Σέ λίγο ή καρδιά του κόντεψε να ακιπει στό όόδο όταν άκούστηκε ή φωνή: -Ελληνική λαό, από σήμερα, τό πολίτευμα της Ελλάδос είναι ή δημοκρατία. -Από σήμερα», άναρωτήθηκε κι ένιωσε τό γόνάτο του να λυγίσει. Δημοκρατία. Η φωνή ήταν ήχηρη, διαερσαστική, σκληρή. Κάτι ίδιο με άπειλή φτερούγιεσ στον άέρα κ' έψαξε μάτια να βρεί τη χαρούμενη τελετή που περιέμενε χρόνια και χρόνια. Η καρδιά του χτυπούσε άταχτα. Εκανε ένα δύο όήματα τρελλινόνα, ή φωνή έξακολουθούσε να μιλάει, και τελικά κατακτύλησε στην κοινική παυόθρονα έπιλα στό μεγάλο τζάμι της μπακονόπορτασ. Τ' αυτό τό όόδικαν.

-Δημοκρατία, δημοκρατία ψιθύρισε και θυμήθηκε ή σημαία. Τή σημαία στό μπακόνι.

Λαχνάκιεσ, σχεδόν λιποθύμιεσ. Ενας φίλος κρύοσ ιδρώτασ τόν έλουσε. Ένωσε τό γόνάτο του να τρέψου, τό αάδιο να στεγνώνει στό στόμα του. -Δημοκρατία», εκανε να ψιθύρισε, μά δέν μπόρεσε. Ενα θαμπό σενάτι, άχνό - γκρίλο, πέρασε μπρόσ από τό μάτια, τό περισσότερία έόθισαν, καθώς τό φώσ τού ήλιου γινόταν άχνό - σταχτή και τό καουδιούματιο σ' αυτό τό δυνάμωσαν.

ΗΤΑΝ τό 1935. Αυτός φοιτητής κι ο Κονδυλίου αντίβραχιάσ. Στην οίδουσα τελετών του πανεπιστημίου, θά γινόταν ή ύποδοχη των άθλητών που έπίστρεφαν νικητέσ από κάποια Βαλκανικόά όόσια Σόφιο, στό Βουκουρεστί ή στην Άγκυρα, δέν θυμωτόν καλά. Μόλιε άρχισε ή τελετή και μπήκε ο αντίβραχιόλιεσ, ή αίθουσα οεστηκε από λαχέσ, «Δημοκρατία», «Δημοκρατία» και ό χόρουσ πνίγηκε στα φέγγ θολών και στις προκρήξειεσ με τυπωμένο τό λόγο τού Κανελλόπουλου της προηγούμενης μέρασ, έναν ύμνο στό Δημοκρατία.

Ήταν κι αυτόσ μέσα στα πλήθουσ των φοιτητών και φώναζε: «Δημοκρατία». Είθε τό αντίβραχίο να λυγώνη, όργισμένο. Λίγο πώ ύστερα, ο σμηνιτέσ τού Ρέπα ηπώόασαν στην αίθουσα με τό ρόπαλο στό χέριο. Οι φωνέσ πνίγηκαν στό όόρυθο που εκανον τό τζάμια σπόζοντασ και τό ρόπαλο πέφτοντασ όόδικριτα, λυσοσμήνα, σε πλόκεσ και σε κεφαλά. Ακόμα πιό μετά ένοιε ήχοια: ο κλουτέεσ έξω από τό πανεπιστήμιο γέμιουσι, οι ροπαλοφάροι σμηνιτέεσ δλώνιζαν τούσ γύρω όόρυμοσ, άπειλύντασ, και μέσα στην αίθουσα άκούγονταν ή φωνή τού αντίβραχίο:

«Τό πολίτευμα της Ελλάδос, είναι πλέον ή Βασιλεία».

Στό κάπιο στενά, από Εξόχρεια, στό ποτάρι ένόσ καφενείοσ, καμύ δεκαριά φοιτητέεσ με ματωμένα κεφαλά έδινον όρο θαρού: μά ή ζήσαν όν ο βασιλιάσ πατήσε τό πόδι του στην Ελλάδα. Ήταν κι αυτόσ άνόμοσο τούσ. Όλοι της δημοκρατικέσ νεολαίασ τού Πανασαστοίου. Είχε κι αυτόσ τ' όνειρο να πεθόνη για ή δημοκρατία, ένα άνεμο χαρούμενο όσο και πεισματικό. Μετό χώρισμα κι ο καθένας τρέθηκε τό δικό του όόρυμο, για ή δημοκρατία: μέσα τής είχαν γαλοχυθεί, είχαν όνθρωπέη, μέσα της κατάλασαν τόν κόσμο. Δέν θυμώταν τό άκριθόσ είχε κάνει, μά ζώσε ένα άόλοζόντασ τό εμεροθεραδισματό τούσ στις συνειρνώσειεσ, τις συγκεντρώσειεσ, τις προκρήξειεσ, τις όγανίεσ και τούσ άγώνεσ...

Όποιο, ένα ήλιόδοστα κυριακάτικο πρωινό ο βασιλιάσ, ο βασιλιάεσ Γεώργιοσ Β' έφτασε στην Ελλάδα. Κατά τις έντεκα, ανέθανε με ή λαμπή συνοδεία του τη Συγγρού πούσ την Αθήνα. Κι αυτόσ ζώσε, παρά τόν όρο του, όπωσ και ό άλλοι. Δέν ήξερε τί εκαναν ό άλλοι κι όρμιζόμωτο έκείνο τό πρωινό. Όμοσ αυτόσ, από πώπ πρώτ, από τό εμερωμάτωσ οαχδόν, πνίγριζε όσοπα στούσ όόρυμοσ της Αθήνασ, με ή σκέψη πώ έπρεπε άποσώδητοε να κρατέσει τόν όρο του: να έμπούσει τό βασιλίό, ή να πεθόνη. Κρατούσε στην τούπη του σφιχτό μά χειροθωβείο Μιλς που είχε πέσει τυχούα στό χέριο του, στό κίνημα του 1935, από την έφορία όλικού παέμου.

Βέβαια, καταόόθουσ τό ήξερε πώσ ούτε τό να όουε τ' άλλο έπρόκειτο να συμφώνη, γιατί δέν είχε τό κουράγιο ούτε τό βασιλίό να ακουτέεσ, ούτε ν' αυτοκτονήσε. Αυτό όμοσ δέν τόν έμπούσε να κάνει χλιδα όνο σχέδια και για τις

Τό ελληνικό διήγημα

ΤΟΣΟΚ

Τού Νίκου Ζοκόπουλου

δύο περιπτώσειεσ και να όνειρεόταιεσ στιγμέεσ, πώσ τό είχε κλόαεσ καταφέρει, πώσ τόν κινυόυσαν στούσ όόρυμοσ να τόν πιάσουσ ύστερ' από τη όλοφονία τού βασιλιά, ή πώσ κοιτώνταεσ γύρω του ο διαστέεσ -γύρω στό ματωμένο πτώμα του Σηλοδθ' -άφου είχε αυτοκτονήσει, ψιθύριζαν τρομαγμένοσ προσερνώνταεσ: «Σκοτώθηκε μόνοσ του γιο διαμοιγρία στον έρχομό τού βασιλιά». Ετοι, με σχέδια, άγνωια, πέρασαν από πρώτεσ πέρσ τού πρωινού, ύποπι από τό Ακακράτιό άκούσθηκα οι κανονίεσ να σημάινουσ όποσ ο βασιλιάεσ είχε φτάσει στον Πειραιά και πώσ έκείνη άκριβία της στιγμή έμπαεε στην άκατο που θά τόν έφενε άπ' τό πολεμικό στό στερύ.

Εκείνουσ θριακόταν στην πλατεία των παλιών άνακτόρων, πάνω άπ' τόν τοίχο τού Μνημείοσ τού Άγνωστοσ Στρατιώτη, παρακολουθούναεσ τό πλήθος, λογαριάζονταεσ από πώδ μά μπορούσε να πετάξει τη χειροβόμβιδια όταν όό ρχόταν ή στιγμή. Πάντα όμοσ έβρισκε κάτι να μνήν τούσ πωγιόναεσ: πώτε ένα παιδί που δέ θά 'πλε με κανένα τρόπο να σκουωθεί κι αυτό, πώτε μά γρύπιο πού ή λυπότασ, πώτε μία χαρούμενη συντροφιά από κορίτσια που θά 'ταν κρύμα να ματώσουν ό άσπερεσ παρότεεσ τούσ ή και να τρομάξουν έστω. «Τί σου φταινε όλοι αυτόι», σκεφτόταν και συνεχέσ έβρισκε άσπουα τού κλόηλεσ και ή τελική σκέψη, καταφύγιο και διασφυγή: «Σού φταιε άραγε ο βασιλιάεσ; άνθρωποσ δέν είναι κι αυτόι; Κι άν τόν σκοτώσειεσ τό θά έγει, πόσ ύπαίρειεσ πόντοεσ ο διάδοχοσ έτοιμοσ τόν άντιπασταθήσει. Πράξ ή λοιπόν...» Ένωσε ένα εαλόφωροεσ εκεί στό βάθοσ τού στήθεωσ που έγινε άκούμ μεγαλυρότεσ με ή σκέψη τού πατέρα και της μάνασ του: «Κι αυτόι πάλι τί μου φταινε», ψιθύρισε και τό χέρι του βάλθηκε να φαχυλοείη τη χειροβόμβιδια προσπαθώνταεσ να την άπουσυνδέσει ώστε να είναι έντελελές άκίνητη.

«Εσείε δέ θώ χειροκροτήσετε τό βασιλιά πού έρχεται;» άκουσε μία φωνή δίπλα του, και τρώμαξε. «Βέβαια κι βασιλιάδεσ δέν είναι καλό πράγμα», συνεχίσε ή φωνή, «άναχορηγιομόσ σκέτοσ, όλλά τί να γίνει; Φαίναται πώε είμαστε άκόμα ύποαυνδιπτικοί και μά χρεούονταεσ. Εσείε τί λέτε;»

«Ό, όχι, δέν είμαστε ύποαυνδιπτικοί», άπάντησε έκείνοσ άρχίζονταεσ δελά να χειροκροτέη.

«Τότε τί θέλει όλο αυτό τό πλήθος όεί;»

«Είναι για τό θέαμα ίσασ», τώμιμεσ να πέγ γυρνώνταεσ τό μάτια του πρόσ τη φωνή. «Σίγουρα δέ μάε χρεούονταεσ οι βασιλιάδεσ», ζανώπε μία μωρονάτα να κύνει όλλιώε, ενώ ή φωνή τόν κοιτούσε μεσ από δύο χοντρούεσ μουσικουσ φακούε, χωρίς να μπορεί να διακρινέη όν τό μάτια που θριακόταν πίσω τούσ, ήταν μαύρα, καστανά ή γαλόδια.

«Χόηκα», άκείφτηκε, «χόηκα, είναι βαλτόε». Τρώμαξε κι άρχισε να σπαώνει τόν κόσμο, γυρεύονταεσ διεόδοσ πρόσ τό πίσω. Κάθε τόσο γυρίε τό κεφάλι του, τόχη όόδιόφορα, κ' έβλεπε πάντα τό μουσικό μάτια στραμμένο πάνω του. Σέ λίγο θρωόηκε πίσω άπ' τό πλήθος. Τότε άρχισε να τρέχει. Πέρασε τη λεωφόρο, ένα τ' όρεπονόταεσ πετούσασ πανηγυρικό πώνο άπ' τό κεφάλι του. Στην όδό Πανασαστοίουπούλιεσ έστριψε λοχαγιασμένοσ κατά τό άλασ τού Συγγρού. Εφτασε ιδρωμένοσ, ξέψιμοσ οαχδόν, πέρασε την πορτούλα, χώθηκε όνόμοσα στό στενά όρομαία και τό πούκα.

ΠΥΡΙΞΕ τό κεφάλι, δέν άντίκρουσε πουθενά τό μουσικό μάτια κ' έπασε με την κοιλιά, μονακόμωμοσ, πάνω στό γρασίδιο. Κόλλησε τό πρόσώπιό του στό χώμα και σε λίγο ένιωσε στό χέλιό του τη γλίτσα της λώπιεσ. Εκλαγνε. Εκλαγνε με άναφλιπατό, δυνατό. Τά δάκρυα εκπολλούσαν από τό στήθεωσ, όχι από τό μάτια, και ή άόπη καταπρόσωπο όλο και μεγαλώωνε. Όταν τό δάκρυα σταμάτησαν άπότομα, έμεινε άκίνητοσ, θυθιμένοσ σε μία πρωτόγυμνη βαθιά θλίψη. Πώσο ήταν άδύνατοσ δάληθεσ!

Πώσο άνήμποροσ στην πράξη, και αυτόσ και τόσο άλλοι -όλοι οι άλλοι, όλοσ ο κόσμοσ- ν' άλλάξει τό όδοιο με δικιο. Πώσο άνήμποροσ στήθηκε, κι αυτόσ κι όλοσ ο κόσμοσ, να έμπούδοσιν να γίνει κάτι χωρίς τη θέλησή του. Και συνειδητοποιούναεσ για πρώτη φορά αυτή την άνημπορία, άρχισε να κτυπιέει με τις γροθίεσ του τό άπόγευό γροσίδιο, τη μάνα γή: τόσο κουφή στεκατόν μπροστά στις κραυγήεσ της άπόνγνωεσ που έόγαναν μεσ από τό στήθεωσ του. Από τό στήθεωσ τό δικό του και όλου τού κόσμου, που άγκωμοχούσε στο ζυγό της άδουλης πορείεσ. Και συλλογιόηκε τό πρόβτα «πέπ σφαγήν», τούσ όρομπίδεσ να τούσ σερβούνοσ οάλασ νωθρά πορείουναεσ στό λιοντήρι, άδουλα κι άόύνομα ν' άντισταθούν στη θουκέντρα του άραμπατήρι. Μίλησε τότε με τό χύμα και με τις πρόσνεσε πνευκοθελένεσ, πώτε δουκρόντοεσ, πώτε ρωιωνταεσ πώτε άπειλύντοεσ, πώτε εαπώντοεσ άνάσκαε άπειλιώμενεσ, χωρίς να μπορεί ν' άπαντήσε τόσ πέλαρω έρωτηματικό πώ τόν κάρφωνε: Γιατί!

«Εται θó γίνεται και στον πόλεμο» άκείφτηκε. «Στον πόλεμο που κανεί δέν τόν θέλει και όλοι τόν κόνουσι με κάποιο «ζήτω» στην σφιγμένη γροθία του ύψημωνοσ χειριό τουσ. Κάποιο «ζήτω» που τούσ τόβαλε στό χέρι κάποιου άλλου, μαχαίρη ή πλάτη για τό ίδιο τουσ τό κορμύ για την ίδια τουσ την ψυχή».

Τρώμαξε με τις σκέψειεσ του νιώθονταεσ αυτόματα πώε θριακόταν στο κενό. Ενα κενό χωρίς έλαεσ χωρίς τέλοσ.

«Εσείε θγάλατε τη σημαία στό μπακόνι σας; Εμείε τη θγάλαμε» άκουσε δίπλα του μία παιδική φωνή.

Γύρισε, ήταν ένα άγόρι άεσ δέκα χρόνων. Κυλώνονταεσ τό τόπι του είχε φτάσει ώσ αυτόν.

«Τί σημαία;» ρώτησε σάν ήχώ, «ποιά σημαία;»

«Τή σημαία στό μπακόνι, γιατί ήθερό ο βασιλιάεσ τού όπάντησε τό όγόρι.

«Εμείε μά δένε Άγγελό», συμπλήρωσε.

«Εσείε θγάλατε τη σημαία, Άγγελε».

«Τή θγάλαμε. Ο πατέρασ μου είναι δημοκρατικώεσ, δέν ήθελε να τη θγάλει. Αλλά πέρασε ο όστυρωόλακαεσ. Είναι διαταγή. Κι ο πατέρασ μου φοβήθηκε. Εμείνα όμοσ μ' έφτασε ή σημαία στό μπακόνι», τέλειωσε ο Άγγελοσ και έξαερσστηκε μέσα στό πεύκα τρέχονταεσ, κινυώνταεσ τό τόπι του.

«Τή σημαία άκείφτηκε. Όχι δέν θά έναγέε τη σημαία στό μπακόνι. Και δέ θά την έναγέε ποτέ όσο ο βασιλιάεσ θά θριακόταν στην Ελλάδα. Θά την έναγέε μόνο όταν έφενεε ο βασιλιάεσ, όταν γινόταν ένανό δημοκρατία. Στή σκέψη του άνακοουφίστηκε. Ήταν μία λύση κι αυτόσ τής άουσνέπειεσ τού μπροστά στον όρο του. Δέν είχε πεθόνη, δέν είχε ακουτέεσ τό βασιλιά, όμοσ, έπιορισε όρο κι αυτή τη φορά, δέ θά έναγέε ποτέ πιό στό μπακόνι τού σπιτιού τού σημαία, όσο θά ύπήρηε ο βασιλιάεσ, όσο δέν θά ύπήρηε δημοκρατία. Βέβαια ήταν ένα τίποτε αυτό! Επαριε όμοσ στό μάτια του τόσα πελώρια αίσθηση, τέτοια σημαία λερώταίασ που μονομυή εκάλωρασεσ και προσπώθησε να λογαριόσει τό μέλλον -τό μέλλον τό δικό του και τού κόσμου- μεσ από τις δύο έννοιεσ που τόν εκάιον, τόν πλημψυόριζαν: Σημαία και Δημοκρατία. Η σημαία ήταν ή γή του, ο πρόνόνασ και ή παράδοσή του. Ο πατέρασ του, ή μάνα του, ο άδελφώσ του, οι φίλοι του, όσοι άνθρωποι μωούσαν την ίδια γλώσσα μαζί του, οι ρίξειε του. Όχι τό σόμβαλο, μά ή ουσία της ζωής που τόν διαφοροποιούσε από τούσ άλλουσ άνθρώπουσ πάνω της γή. Η δημοκρατία από την άλλη μεριά έφταχκε στό μάτια του την όξιπερόνησ και ή λευτερία. Γιό να είναι και να νιώθε έλεύθεροσ έπρεπε να ζέει σε δημοκρατία. Χωρίς τη δημοκρατία ήταν ή σκληρά. Εται όπάλε μέρδεφτεεσ τό πράγματοσ στό μυαλό του έκείνη τη στιγμή, έτσι άπλά και συγκεκιωμένο.

Εσκωπε ένα λάκκο και παράχοσε τη χειροβόμβιδια. Από πάνω έστριψε στο νωπό χώμα γροσίδιο. Τό χάιέψε, σκούπισε τό πρόσωπό του με τό μαντίλι του και σπώηθηκε. Στήθηκε με τό συό του πόδια έναοχτό, πάνω από την παρακοχημένη χειροβόμβιδια, κι ήταν άνα να όρκίζόταν άνανó στην κρυφή ουσία της ζωής άπν ψιθύρισε:

«Όχι, δέν θά εναγώθωλο ποτέ τη σημαία όσο ύπαίρειε στην Ελλάδα κραυή!».

Εται θά είχε όλο τόν καιρό να παλέψει, για να φύγει ο βασιλιάεσ και να εναώρθε ή δημοκρατία.

«Τί λέεσ;» είχε ρωτήσε μετό τη λένα, τό κορίτσι του έκείνο τόν καιρό, με τό άχνό γαλόδια μάτια και τό λακκαία στις άκρεσ των χελιών.

«Εγώ; Τί να πά ένωσ; Εγώ σ' άγαπώ» τού είχε όπαντήσε έκείνη. Λίγουε μίμενε ύστερα την έχασε.

ΚΡΑΤΗΣΕ τόν όρο του. Δέν εναόβγαλε τη σημαία στό μπακόνι τού σπιτιού του, όσα σπία κι άν άλλαξε από τότε, όσοε είκοστέεσ ή πέμπετεσ Μαρτίου κι άν πέρασαν, όσοε νίκεσ ή άπελευθερώσειεσ κι άν πέρασαν, όσοε άστυνομικήεσ διαταγήεσ κι άν θήγαν, όσοι άστυφυλάκειεσ κι άν πέρασαν όπο την πόρτα του, με ή αούστασι: «Κρεμάσε τη σημαία στο μπακόνι. Είναι διαταγή».

Αυτόσ κάθε τέτοια μέρα, σε κάθε τέτοια διαταγή, έκλεινε τό παραθυρόφωλλο κι έφενε, «Φεύγω πώο ταξίδιο» έλεγε στό θυρωρό, και εναγώριζε τη νύχτα για να κλεισείε μέσα και να μη εναγεί, παρά μόνο όταν περνούσαν οι μέρεσ που ήταν ύποχρεωτικό τό κρέμασμα της σημαίεσ. Μεσ από τις γρήλιεσ άφρηε τα μάτια του να πλανιόναται πάνω στις κρεμασμένηεσ σημαίεσ, όλο λύπη. Ο βασιλιάεσ είχε στερρώσει καλά. Ύστερα από τόν πόλεμο είχε εναόρθε μ' ένα δημοψηφίερα, όμοιο περίπου με τό αντίβραχίο τό 1935. Κι όσα είχε κάνει, κι αυτόσ, και ό άλλοι, όλοσ ο κόσμοσ, για να εναγώρθεσ, είχαν πέντε χαμόενα. Όπωσ τό δάκρυα των παιδιών και τό όμα των παλικαριών που πόλζωσαν και οκατώθησαν σ' αυτό τό μεγάλο πόλεμο που έγινε στο όνομα της λευτερίασ και της δημοκρατία. Καί ό ίδιοσ, εκτός άπ' όσα είχε πάθει και είχε γευτεί όλο αυτό τά χρόνια μέσα στο πόλεμο, θουνα, φυλακέε, έπαυσασταίεσ και όγόνεσ για ή δημοκρατία, είχε μεσασείε. Κι όκόμη άπ' όσα είχε πικρία ζωγραφισμένη στο πρόσωπο με θαθείε ρυτίδεσ και μία αίσθηση όόκητικησ όλλήμεσ ριζιωμένη στο βάθος των ματιών του. Και δέν είχε κρεμάσει τη σημαία ούτε ποτέ έφενεταν οι Γερμανοί, μά και ο βασιλιάεσ είχε μείνε βασιλιάεσ κι ή δημοκρατία, σύνθημα και πρόσχημα για όλοσ, γραμμένο με λογιήσ λογικήσ γράμματα και χρώματα σε λάβαρο και σημαίεσ, και ή σημαία, τό σύμβολο, πρόχειρο κομμάτι πανν, για τελετέε και παρτέε. Όχι πώ ρίξειε, Κι αυτόε είχε άόνηγη της ρίξειε...

«Από τάρα και στό έξέη, τό πολίτευμα της Ελλάδос είναι ή δημοκρατία, ενακασώστηκε ή φωνή από τό ραδιοφώνου.

Τά μάτια του γέμιον δάκρυα.

«Δημοκρατία, δημοκρατία, ψιθύρισε κι άουαίσθητα σύρθηκε με τρεμμένο θήμα πρόσ τό μικρό μακαράκι όπό φυλάγε, χρόνια τάρα, κευήλιο και σύμβολα τη σημαία, τυλιγμένη σ' ένα σκούρο σενάτιο δεμένο γύρω μεσ από σπάγκου. Ξάν αυτόματο έλουσε τούσ άπώροσ και έξελιόματεσ τη σημαία. Εναόρθε στο μυαλό του όλο: τό 1935, σαράντα περίπου χρόνια πριν, έκείνοσ με τό μουσικό γυαλιό, τό παιδίε με τό ενανό μάτι, ο Άγγελοσ, ή λένα: την είχε χόσει όριστικό όπό τότε, όσοι φίλοι του σιωπούθησαν στην Αθήνα, στην κατοχή, στο στρατοδίκαιο, τό όόρυμο, τό αίμα, οι φυλακέε, τό θάσσο, ή πένα, οι χαμώνεσ έλιπίδεσ ο όροκσ του. Ο όροκσ του. Και βέβαια έπρεπε να τόν κρατήσει αυτό τόν όρο, κ' έπρεπε να βγει στό μπακόνι, να φωνώξει μεσ από τό μπακόνι του ένα «ζήτω», να σκίσει τό γύρω θουνα, τις θάλασαεσ, να εναφινόσει τό παιδίό του από τη χαρά και την γοάριδα της φωνήε, να γίνει και τραγουδί, τραγουδί δημοκρατίασ και λευτερίασ.

«Τό πολίτευμα της Ελλάδос είναι ή δημοκρατία.

«Ποι να πιό πώε ο βασιλιάεσ δέν θά εναόρθε πιό στην Ελλάδα», άκείφτηκε, «πώε δέν έχουμε πώ βασιλιά, πώε έχουμε δημοκρατία».

Γέμιε δάκρυα τό πρόσωπό του, και κάποιο κύμα χαράεσ ξεκίνησε να τόν συμπαίριεσ. Επέδιλώσε τη σημαία προχόρησε σερμώνοσ μετό τό μπακόνι. Όπωσ και νάταν, έπρεπε να κρατέσει, τόν όρο του, αυτή τη φορά τούλαχιστόν, παρά την άλήθεια, παρά τις μορφέε, παρά τό σαρκασμό. Ο όροκσ είναι όροκι και τό σύμβολο, σύμβολο.

Στό πρώτο κλάεσ όθμα, ή πικρία άρχισε να αίμωλογιέε τό πόδια του, διακλόπεε τό όθμα του. Στο δεύτερο, τό σύμβολο και τό λάβαρο τού είπα «καλημέρα σας κύριε», τό στήθεωσ του γέμιεσ σαρκασμοί και τό στόμα του πικρό σόλιο. Στο τρίτο θυμήθηκε πόλι τις μορφέεσ όσαμ χόδηκαν και οι ρίξειεσ τού έπασαν κατόμωπορα. Στήθηκε. Κοίταξε ενανó την σημαία. Τίς ρίξειε, τίς όύμβολο. Τίς ρίξειε, τη γή του και τούσ άνθρώπουσ της. Τό παρόλοσ της ζωής, την άπάτη των λέξεων. Τού ήθε άναόλια. Σωριόστηκε στό πάτωμα, πάνω στη σημαία, κι άρχισε να κλαιε με λυγμούε, όπωσ τότε, όπωσ κείνη τη φορά στο άλασ τού Συγγρού.

«Τί ντροπή! Τί ντροπή!» έλεγε και εναόβγαλε. Δέν κράτησε τόν όροκσ του ούτε αυτή τη φορά.

Ύστερα, όταν ή σημαία μωούκεμε και ή πικρία του όόεισε μέσα στο χρωμάτιό της, σπώηθηκε. Την έναγέε από τό κονταρίο πήγε στην κουζίνα. Πήρε ένα χοντρό μακαρόνι κι έγαρεσ πάνω, με μεγάλα γράμματα τη λέξη «δημοκρατία». Ύστερα, πήρε ένα σπύρο, τό άναψε και τη έβαλε φωτιά. Τό σπύρι γέμιεσ κανονικό και έμβατήρια. Ξαερσάφωμένοσ κάθισε πάλι στην κοινική παυόθρονα και εναγώρισε στό χέριο του τό βιβλίο. Δέν σπώηθηκε να βγει στό όόρυμοσ και να φωνάξει. Ένωσε ντροπή και πόνο. Στά μεταξεί, τό περισσότερία συνέχισαν να πετούν όμέρινα και τά παιδιό να μεγαλώωνου.